

144 (144).
HARUTYUN ALBOYACIYAN'IN ANLATTIKLARI
(1904, FINDICAK DOĞUMLU)

Fındıcak Zeytun'a yakındır. 1915 yılında, bizi. Fındıcak'tan sürgüne gönderdiler. Kervanın ucu görünmüyordu. Babamı artık hatırlamıyorum; onu askere almışlardı ve bir daha geri gelmemişti. Uzun yürüyüşler nedeniyle annemin çok yorulduğunu hatırlıyorum; kucağında erkek kardeşim vardı. Bir Arap çocuğu elinden aldı ve ortadan kayboldu. Sonra bir doktor geldi; beni götürmek istiyordu. Bir kısmımızı Havran Çölü'ne, diğer kısmımızı da Der Zor'a sürdüklerini hatırlıyorum. Bizi Havran Çölü'ne sürgün ettiler. Herkesi gözlerimizin önünde öldürüyorlardı. Bizimkileri kaybettim. Ben, Ovsanna ablam ve gelinim kaldık. Bizi önce Homs'a, oradan da Mismiya'ya götürdüler. Bir tren geldi; yardım dağıtılacağını söylediler; zira, korkunç derecede açtık. At pisliğinin içindeki sindirilmemiş buğday tanelerini yıkayıp yiyorduk; yiyecek başka şey yoktu. Bize bir avuç un verdiler. O, bir torba altın gibiydi. Payını alanları trenin öteki tarafına geçiriyorlardı. Ben kendi payıma düşeni aldım. Trenin altından ablamı çağırdım : "Ovsanna! Ovsanna! Sandım ki, ona da un verecekle; trenin altından geçtim; ama tren hareket etti; yerine başka bir tren geldi durdu. Ben öbür tarafa uçtum. Ablamı aradım; Ovsanna ortalıklarda yoktu. Gelinime sordum : "Ovsanna nerde?"

Bana şöyle cevap verdi : "Trendekilerden birisi çocuk istiyordu; ona verdim gitti."

Ben çok ağladım, çok! Zira, kız kardeşim Ester'i annemin kucağından alıp götürmüşlerdi; şimdi, de Ovsanna elden gitmişti. Ebeveynimi öldürdüklerinde, beni ve benim gibi ergin olmayan çocukları toplayıp Cemal Paşa'nın* Türk öksüzler yurduna götürdüler ve Türkleştirdiler. Benim soyadım '535'ti; adım ise Şükrü'ydü. Ermeni arkadaşım da Enver adını aldı. Bizi sünnet ettiler. Türkçe bilmeyen bir sürü çocuk vardı; onlar Ermeni oldukları anlaşılmasın diye haftalarca konuşmadılar. Eğer çavuşlar bunu duysalardı onları falakaya yatırırılar, tabanlarına 20-30-50 darbe vururlar, veya saatlerce güneşe bakmaya zorlardı. Bize dua ettiriyorlardı; 'Padişahım çok yaşa!' cümlesini üç kere tekrarlamamız gerekiyordu. Bize Türk giysileri giydiriyorlardı: beyaz entari, onun üstüne de siyah cüppe. Bir müdürümüz, birkaç bayan hocamız vardı. Cemal Paşa bize iyi bakılmasını emretmişti; zira o Ermenilerin aklını ve yeteneklerini çok takdir ediyor ve savaşı kazandığı takdirde, binlerce Türkleşmiş Ermeni çocuğun gelecekte kendi halkını yücelteceğine, bizim gelecekte kendisine destek olacağımıza inanıyordu. O amaçla, Cemal Paşa İstanbul'dan öğretmenler, doktorlar getirtti; zira, bizim öksüzlerin büyük bir bölümü iskorbüte yakalanıp ölmüştü. Ben çok zayıf küçük bir çocuktum.

Bizim yetimhane Beyrut'a yaklaşık yedi mil mesafede, Kilikya yönünde idi. Büyük Cuni Dağı'nın eteklerinde kurulmuştu ve yarı bağımsız bir Fransız kuruluşu olan Antura binasına kadar yayılıyordu. Bu yüzden, Fransız, İngiliz ve Almanların kendi kolejleri vardı; ama, hepsi de artık geri çekilmişlerdi.

Bizim Türk yetimhanesinde az yiyecek veriyorlardı. Büyük oğlanlar, karavanacılar yemeği dağıtıyorlardı. Bir gün, Gürünlü bir Ermeni çocuk olan o karavanacıardan biri yemekhaneye

girerken beni gördü; kolumdan tutup bana Türkçe : “Şükrü bana bir kemer yapar mısın?” dedi.

Onun karavanacı olduğunu, kendisinin de bana yardımcı olacağını, biraz daha fazla yemek vereceğini düşündüm.

Bizim yetimhane binası eskiden Fransız kolejiymiş. Savaşın başlamasından sonra, Fransızlar çekilmişler. Yanında manastırlar vardı; içinde heykeller, mumyalar, kadife parçaları vs. O Gürünlü çocuk cepleri olan bir kemer yaptırmak için bana o parçalardan getirdi; o ceplerde para saklayacaktı; çünkü, küçük ekmekleri Araplara satıyordu ve parası vardı. Bir gün, Fransızlardan kalan bir şeyler var mı diye bakmak için gece vakti binanın damına çıkmayı düşündüm; babam da demirciydi; görünüşe göre ben de yetenek açısından ona çekmişim. Dama çıktım; orda çelik tel buldum. Aletim yoktu; aletlerim taşlardan ibaretti; ne iğne vardı, ne de başka bir şey. Bir parça tel kestim; taşa sürterek biledim; ucu sivrildi. Ucu yassılaştırıp, dövmeği, katlamayı, sonra da bir cam parçasını katlanan kısma sürtmeyi düşündüm. Baktım ki, bir delik oluştu; çukur oldu. Kırılmış bir kalem ucu arayıp buldum; sert ve sivri bir ucu vardı. Onun yardımıyla delik açtım. İğnem hazır. Artık dikiş dikmek mümkündü. Ama iplik yoktu. Kumaşları söküp, ipliği bir makaraya sarmayı düşündüm. Çöplüğü karıştırdım; deri gibi bir muşamba buldum. O Gürünlü çocuk için içinde cepleri olan bir kemer yaptım; çocuk onu çok beğendi. Artık diğer çocuklar da kendileri için kemer yapmamı istiyorlardı. O şekilde yavaş yavaş para kazanıyordum.

Bir gün Cemal Paşa Türkleşen Ermeni öksüzlerinin ne durumda olduklarını görmek için yetimhaneye geldi. Kurban Bayramı mıydı, yoksa Ramazan mıydı, hatırlamıyorum. Öyle günlerde bize iyi yemek, et yemeği veriyorlardı. Bir keresinde Cemal Paşa geldi; beni çağırdılar : “Beş yüz otuz beş Şükrü sen değil misin?”

-Evet, benim, dedim

Arkadaşlarım beni tutup şeref konuklarının bulunduğu yere götürdüler. Cemal Paşa bana sordu : “Oğlum Şükrü, ne imal ettin?”

Kendi elimle yaptığım bir çekmece ve bir kemeri gösterdim.

Bana sordu : “Hangi aletlerle yaptın?”

Dedim ki : “Alet yok.”

Cemal Paşa çok şaşır. Üzülerek : “Günahtır; dikkat edin, bu hünerli çocuktur” dedi.

Görünüşe göre beni bir yere yerleştirmek istiyordu; ama, artık Arap Şerif gelmişti.

Bir sabah zil çalınmadan uyandık; kapılar açılmadı. Sonra, biz kapıları açtık; aşağı indik. Baktık ki, ne bir Türk nöbetçi ne de Türk asker kalmış; bizim memurlardan, müdürlerden, öğretmenlerden kimse yok. Zili çalan yok ki, yemekhaneye gidelim. Bizim yaşı büyük Ermeni

öksüzler, çavuşlar Kürt Silo'nun üstüne saldırmış, onu dövüyorlardı. Silo ise manda gibi böğürüyordu; zar zor kurtulup kendini yakındaki ormana attı. Bu, Khoren'e devamlı : "Doksan dokuz Ermeni öldürdüm; şimdi seni de öldürürsem yüz olacak" diyen Silo'ydü. İşte bu, o Kürt serseri Silo'ydü; büyük öksüzler, Beyrut'un teslim olacağını duyduklarından Türk görevlilerden kimse kalmadığını anlayıp, kendilerini özgür hissederek Silo'ya iyi bir ders verdiler.

Yetimhanemiz askeri bir yetimhane olduğu için, özel kuralları vardı. Her sınıf kendi masasının etrafında duracaktı; ama, ne çavuş vardı, ne onbaşı, ne de başçavuş. Hepimiz ayakta durmuş bekliyorduk; masanın üstünde ise ekmek yoktu. Eczacımız Rıza Bey geldi. O rütbeli bir tabip-binbaşydı; ona üç Ermeni öksüz yardım ediyordu (Arif ve diğerleri) İşte o tabibimiz geldi; masaların arasında gidip geliyordu. Oturmamız için emir verdi. Hepimiz oturduk. O düşünceli bir şekilde gidip gelmeye devam ediyordu. Gelip bizim masamızın çavuşu, Ermeni ama sünnetli olan, Enver'e yaklaştı; ona : "Oğlum Enver, senin Ermeni adın nedir?" diye sordu.

- Toros'tur efendim! diye selam durarak cevap verdi çocuk.

Sonra, diğer sınıfın çavuşuna gitti : "Oğlum Cemal; senin Ermeni ismin ne idi " diye sordu.

- Vartan'dır efendim!

Diğerine de gelip sordu. Bütün başçavuşlar ayakta idiler ve kendi Ermeni isimlerini söylediler. Bir dakika sessizlik oldu. Hepimiz bekliyorduk...

O şöyle konuştu : "Bu günden sonra, hepiniz de gene Ermenisiniz"; ve üzgün bir şekilde şöyle devam etti : "Gördüğünüz gibi, bugün bizimkilerden kimse yok; personel yok. İstesem, ben de burda olmayabilir, onlarla birlikte giderdim; ama, gitmemeyi, sizi yalnız bırakmamayı kararlaştırdım. Biraz sonra gelip beni, ellerime kelepçe takıp götürerek esir alabilirler. Ama, ben kaldım; sizi bırakmadım. Sizden rica ediyorum; yanınızdaki Kürtleri rahatsız etmeyin; bugüne kadar birbirinizle nasıl barışık ve huzur içinde yaşadıysanız, hep öyle olun. Ben burda olmayabilirdim. Siz de olmayabilirdiniz..."

Kendisi devam etmedi; ama, biz sonradan duyduk ki, eczacı-doktor olarak kendisine hepimizin son yemeğine zehir katmayı önermişler; ama, kendisi o tavsiyeye uymamış.

Ve gerçekten de, Arap Şerif'in gönderdiği kişiler gelip ellerini bağlayarak onu götürdüler. Biz, hepimiz de üzgün ve sessizdik. Onu dışarı götürürlerken bize sadece şunları söyledi :

- Yazık ki, Allah benim yaptığım iyiliklere karşılık vermedi; benim biricik oğlum, Necati'nin gözleri kör oldu; ben ise, sizi kendi çocuklarımin yerine koymuştum.

Arara Muharebesi'nde kazanılan parlak zaferden sonra, Türkiye ve Almanya yenilince, Ermeni gönüllüler Beyrut'a girmişlerdi. Biz Fransız ve İngilizlerle birlikte artık "Vive la France!" ("Yaşasın Fransa!") diyorduk. Sonra, Amerikan Kızıl Haçı bizim yetimhanenin

yönetimini eline aldı. 1919'dan sonra Yakın Doğu öksüzlerini Amerikan Yardım Kuruluşu yönetiyordu. Sadece Aleksandrapol'da otuz bin Ermeni vardı; Yunanistan'da, Beyrut'ta ne kadar öksüz varsa hepsinin yiyeceğini gönderiyorlardı.

Tekrar Ermeni kimliğimize kavuşunca, hocamız artık bir Araptı; ama, müdire Miss Morney idi. Onun zamanında Ermeni öğretmenler de geldi; mesela, ücret bile almayan Vahan Kehyayan, Alyanakyan gibi. Zımara'dan ve başka yerlerden Ermeni genç kızlar da geldiler.

Miss Morney döneminde çok iyi bir yaşamımız oldu. O çok sempatik, çok çekici, genç yaşta hayatını Ermeni öksüzlere bakmaya adanmış Amerikalı bir bayandı. O, kızları erkeklerden ayırdı; hepimizin annesi oldu ve her birimiz hayatımızın sonuna dek ona şükran duyacağız...

Miss Morney biz öksüzlerin hayatını o kadar ilginç, o kadar güzel kıldı ki, anlatılacak gibi değil. Bize : “Kimin bir yeteneği varsa, gösterebilirsin ki, onu Amerika'ya, sergilemeye gönderebiliriz” dedi.

Ben de çoktandır kemer imal ediyordum. Bana aletler verdiler; çeşitli türde oyuncaklar imal etmeye, balmumuyla heykelcikler yapmaya başladım; bunları sergilenmek üzere Amerika'ya gönderdiler.

Sonra, Miss Morney'i Halep'e götürdüler.

Günün birinde, beni yazıhaneye çağırıp bana : “Miss Morney siz, dört çocuğun Halep'e gönderilmesi için haber yollamış. Miss Morney sizi Merzifon'a öğrenim görmeye göndermek için çağırıyor” dediler. Ben çok şaşırardım. Demek ki, Miss Morney benim yetenekli olduğumu hatırlamıştı ve beni çağırıyordu.

Dört çocuk yola düştük. Halep'e vardık. Kiliseye gittik. Sonra, gidip Miss Morney'i bulduk. O bizi Merzifon'a gönderecekti; ama, Kemalist Hareket baş gösterdi; yollar kapandı. Muhacirlerle beraber Beyrut'a gittik. Sonra, Adana ve Samsun'a gittik. Daha sonra da, Yunanistan'a gittik. Orda, Selanik Ziraat ve Teknoloji Enstitüsü'nü bitirip, 1925 yılında, uzman olarak Yunanistan'dan Ermenistan'a geldim; Ermenistan'da ziraatı geliştirelim diye, beraberimde cins inekler, öküzler, koyunlar, domuzlar, tavuklar getirmiştim; ama, bizim Sovyet Hükümeti benim adanmışlığımı takdir etmemle kalmadı, bir de getirdiklerimi çaldılar ve beni Sibirya'ya sürgüne gönderdiler. Orda, beş yıl eziyet çektikten sonra geri döndüm; ama, İkinci Dünya Savaşı'na katıldım; Fransa'da esir düştüm. Orda, benim erkek kardeşimi buldum. O bana : “Geri dönme! Burada kal!” dedi; ama, ben orda kalmadım; vatanıma geri döndüm. Elektrikçi olarak çalıştım; yuva kurdum. Üç kızım var : Büyüğü saat fabrikasında çalışıyor; ortanca, Politeknik Enstitüsü'nde ders veriyor; en ufağı ise, müzik öğretmeni, keman hocası. Şimdi emekliyim.